

Vímuefnanotkun framhaldsskólanema á Íslandi

Vímuefnanotkun framhaldsskólanema á Íslandi

*Rannsókn meðal framhaldsskólanema á
Íslandi árið 2007*

*Samanburður rannsókna
frá 2000, 2004 og 2007*

RANNSÓKNIR & GREINING

Centre for Social Research and Analysis

Háskólanum í Reykjavík – Ofanleiti 2

103 Reykjavík, s: 599 6431

Vímuefnanotkun framhaldsskólanema á Íslandi

Höfundar:
Álgeir Logi Kristjánsson
Hrefna Pálsdóttir
Inga Dóra Sigfúsdóttir
Jón Sigfússon

Rit þetta má ekki afrita með nokkrum hætti, svo sem með ljósmyndun, prentun, hljóðritun eða á sambærilegan hátt, að hluta eða í heild, án skriflegs leyfis Rannsóknna & greiningar.

© 2008 Rannsóknir & greining ehf

Vímuefnanotkun framhaldsskólanema á Íslandi

Efnisyfirlit

Efnisyfirlit _____	3
Yfirlit yfir myndir _____	4
Yfirlit yfir töflur _____	5
Inngangsorð _____	6
Aðferð og gögn _____	8
Þátttakendur _____	8
Mælitæki _____	9
Framkvæmd og úrvinnsla gagna _____	9
Vímuefnanotkun _____	10
Tóbaksnotkun _____	12
Reykingar _____	12
Notkun munn – og neftóbaks _____	15
Áfengisnotkun _____	16
Notkun um ævina _____	16
Ölvunardrykkja _____	18
Hvar neyta framhaldsskólanemar áfengis? _____	21
Ólögleg vímuefni _____	22
Neysla á hassi _____	22
Neysla á amfetamíni _____	24
Neysla annarra ólöglegra vímuefna _____	25
Engin ólögleg vímuefni _____	26
Breytingar á neyslu ungmenna frá 10. bekk yfir í framhaldsskóla _____	27
Heimildaskrá _____	29

Yfirlit yfir myndir

- Mynd 1.** Hlutfall stráka og stelpna í framhaldsskólum á Íslandi árin 2000, 2004 og 2007 sem segjast hafa prófað að reykja sígarettur einhvern tíma um ævina. 12
- Mynd 2.** Hlutfall stráka og stelpna í framhaldsskólum á Íslandi árin 2000, 2004 og 2007 sem segjast reykja sígarettur daglega. 13
- Mynd 3.** Hlutfall stráka og stelpna í framhaldsskólum á Íslandi árið 2007 sem hafa neytt áfengis einu sinni eða oftari um ævina. 16
- Mynd 4.** Hlutfall stráka og stelpna í framhaldsskólum á Íslandi árið 2007 sem hafa neytt áfengis einu sinni eða oftari síðastliðna 30 daga. 17
- Mynd 5.** Hlutfall stráka og stelpna í framhaldsskólum á Íslandi árið 2007 sem hafa orðið ölvuð einu sinni eða oftari um ævina. 18
- Mynd 6.** Hlutfall stráka og stelpna í framhaldsskólum á Íslandi sem hafa orðið ölvuð einu sinni eða oftari síðastliðna 30 daga, árin 2000, 2004 og 2007. 19
- Mynd 7.** Hlutfall stráka og stelpna í framhaldsskólum á Íslandi sem hafa notað hass einu sinni eða oftari um ævina, árin 2000, 2004 og 2007. 22
- Mynd 8.** Hlutfall stráka og stelpna í framhaldsskólum á Íslandi árið 2007 sem hafa notað hass þrisvar sinnum eða oftari um ævina. 23
- Mynd 9.** Hlutfall stráka og stelpna í framhaldsskólum á Íslandi árið 2007 sem hafa notað amfetamín einu sinni eða oftari um ævina. 24
- Mynd 10.** Hlutfall stráka og stelpna í framhaldsskólum á Íslandi árið 2007 sem neytt hafa annarra ólöglegra vímuefna um ævina (E-töflur, LSD, Kókaín). 25
- Mynd 11.** Hlutfall stráka og stelpna í framhaldsskólum á Íslandi sem segjast aldrei hafa neytt ólöglegra vímuefna um ævina, árin 2000, 2004 og 2007. 26
- Mynd 12.** Vímuefnaneysla nemenda í 10. bekk vorið 2007 og nemenda sem eru 16 ára og yngri í framhaldsskólum haustið 2007. 27

Vímuefnanotkun framhaldsskólanema á Íslandi

Yfirlit yfir töflur

Tafla 1. Munn- og neftóbaksnotkun framhaldsskólanema á Íslandi árið 2007	15
Tafla 2. Hlutfall framhaldsskólanema árið 2007 sem segjast drekka áfengi, stundum eða oft, á tilteknum stöðum.....	21

Inngangsorð

Rannsóknir á lífi og högum barna og ungmenna eru forsenda árangursríkrar stefnumótunar í málefnum þeirra. Frá árinu 1992 hefur menntamálaráðuneytið staðið að slíkum rannsóknum undir nafninu Ungt fólk. Árið 1999 hófst samstarf við Rannsóknir & greiningu og í febrúar 2006 skrifuðu menntamálaráðuneytið, Háskólinn í Reykjavík og Rannsóknir & greining, undir nýjan samstarfssamning um rannsóknir meðal nemenda í grunn- og framhaldsskólum landsins. Forvarnarstarf á Íslandi hefur undanfarinn áratug aðallega beinst að unglingum í efstu bekkjum grunnskóla og hefur vímuefnaneysla í þessum hópi lækkað mikið yfir tíma¹. Fjölmargar rannsóknir hafa verið gerðar hérlendis sem snúa að málefnum barna og unglinga í grunnskólum og hafa niðurstöður þeirra gefið góða mynd af stöðu mála í forvörnum á hverjum tíma fyrir sig. Einnig hafa þær sýnt breytingar á neyslumynstri ungmenna á milli ára². Minni áhersla hefur hinsvegar verið á að afla þekkingar til stuðnings forvarnarstarfi meðal nemenda í framhaldsskólum að undanskildum rannsóknunum Ungt fólk. Rannsóknir og greining hefur í nánu samstarfi við menntamálaráðuneytið og sveitarfélög í landinu unnið ítarlegar rannsóknir meðal nemenda í framhaldsskólum árin 2000, 2004 og 2007. Þessar rannsóknir varpa ljósi á fjölmarga þætti í lífi nemenda í framhaldsskólum landsins en rannsóknirnar hafa miðað að því að afla upplýsinga um ýmsa þætti sem gefa skýra mynd af lífsstíl og félagslegu umhverfi ungs fólks í framhaldsskólum. Með rannsóknarröðinni Ungt fólk meðal framhaldsskólanema, árin 2000, 2004 og 2007, hefur menntamálaráðuneytið tryggt að hægt sé að vinna úr haldgóðum og samanburðarhæfum gögnum um hagi ungs fólks fyrir fjölmarga aðila.

Vímuefnanotkun ungmenna er staðreynd hér á landi eins og víðast hvar annars staðar í hinum vestræna heimi. Rannsóknir sýna ítrekað að notkun vímuefna, bæði ólöglegra og löglegra, er skaðleg ungu fólki og að líkur á að flosna upp úr námi og lenda í margvíslegum einstaklingsbundnum og/eða félagslegum vanda aukast til muna ef vímuefnaneysla verður hluti af hinu daglega lífi ungs fólks.³ Einnig er sá lífsstíll sem fylgir notkun vímuefna óæskilegur og síst til þess fallinn að bæta hag unglinga hvort sem

---

¹ Inga Dóra Sigfúsdóttir o.fl. 2008.

² Álfgeir Logi Kristjánsson o.fl. 2006.

³ Osgood o.fl. (1996); Storr o.fl. (2005); Atkinson o.fl. (2001); Hanna o.fl. (2001); Eggert og Herting (1993).

Vímuefnanotkun framhaldsskólanema á Íslandi

er við nám og störf. Neysla löglegra vímuefna svo sem áfengis og tóbaks er þar engin undantekning.

Til að sporna við þessari vá er nauðsynlegt að þeir sem tengjast lífi og starfi ungmenna taki höndum saman og vinni markvisst fyrsta stigs forvarnastarf með því að herja á vandamálið áður en neysla hefst. Miklu máli skiptir að sem flestir vinni saman að þessu markmiði svo sem foreldrar, kennarar og annað starfsfólk skóla, skipuleggjendur íþróttá- og tómstundastarfs, heilbrigðisstarfsfólk, ásamt stjórnámalámonnum og öðrum stefnumótunaraðilum. Til að þetta sé gerlegt þarf að kortleggja umfang notkunarinnar þannig að hægt sé að ráðast á garðinn þar sem hann er hæstur hverju sinni sem og í viðeigandi hópum ungmenna. Slíkt verður aðeins gert með nákvæmri rannsóknarvinnu sem byggð er á fræðilegri þekkingu.

Á síðum þessarar skýrslu gefur að líta niðurstöður rannsóknar meðal framhaldsskólanema á Íslandi sem unnin var af Rannsóknum & greiningu í októbermánuði 2007. Menntamálaráðuneytið hefur stutt gerð grunnrannsókna meðal framhaldsskólanema (Ungt fólk) en úrvinnsla þessi, úr gagnagrunni rannsóknarinnar, er einnig styrkt af Lýðheilsustöð. Í skýrslunni er athyglinni beint að tóbaksnotkun framhaldsskólanema, þ.m.t. sigarettureykingum og notkun á munn – og neftóbaki. Þá er fjallað um áfengisnotkun og ölvunardrykkju og aðstæður áfengisneyslu skoðaðar. Einnig er fjallað um neyslu á ólöglegum vímuefnum. Niðurstöður eru greindar eftir aldri og kyni í fjórum hópum; stráka sem eru 18 ára eða eldri, stelpur sem eru 18 ára eða eldri, stráka sem eru yngri en 18 ára, og stelpur sem eru yngri en 18 ára. Þá er gerð tímaraðgreining á nokkrum meginatriðum vímuefnaneyslu frá 2000, 2004 og 2007.

Aðferð og gögn

Rannsóknir Rannsóknna & greiningar eru þýðisrannsóknir en í því felst að þær eru ekki byggðar á hefðbundnum úrtökum heldur er reynt að ná til sem flestra í úrtaksrammanum innan þýðisins. Þetta er gert með því að leggja spurningalista fyrir alla nemendur sem mættir eru til dagsskóla á tilteknum degi með það að leiðarljósi lágmarka öryggismörk niðurstaðnanna.

Þátttakendur

Niðurstöður þær sem birtar eru í þessari skýrslu eru byggðar á könnunum sem Rannsóknir & greining lagði fyrir nemendur í framhaldsskólum á Íslandi í október árin 2000, 2004, og 2007. Þátttakendur voru þeir dagsskólanemendur framhaldsskólanna sem mættir voru í kennslustundir á þeim tíma sem kannanirnar voru lagðar fyrir. Spurningalistar voru lagðir fyrir nemendur í öllum framhaldsskólum á Íslandi.⁴ Árið 2000 fengust gild svör frá 8702 nemendum af heildarþýðinu, þar af voru 4028 strákar og 4615 stelpur, en 59 nemendur gáfu ekki upp kyn sitt. Svarhlutfall var 70,5% allra nemenda framhaldsskóla sem skráðir voru í kennslustundir á fyrirlagnartíma. Árið 2004 fengust gild svör frá 11031 nemendum af þýðinu og voru strákar 5279 en stelpur 5617. Alls gáfu 135 ekki upp kyn sitt. Samkvæmt þessu var svarhlutfall 80,9% í könnuninni árið 2004. Árið 2007 fengust gild svör frá 11229 nemendum af þýðinu. Strákar voru 5405 en stelpur 5690 en upplýsingar um kynferði svarenda vantar fyrir 134 þátttakendur. Svarhlutfallið þetta árið er 72,2% af mögulegum þátttakendum í úrtaksrammanum. Samtals eru því 30.962 einstaklingar í gagnagrunni Rannsóknna & greiningar úr framhaldsskólum frá árunum 2000, 2004 og 2007. Hér er unnið með svör þeirra allra samtímis.

---

⁴ Þar sem í könnuninni er lögð áhersla á að kanna hagi ungmenna á framhaldsskólaaldri voru nemendur í kvöldnámi eða fjarnámi undanskildir.

Mælitæki

Mælitæki þessara kannana eru ítarlegir spurningalistar sem hafa verið þróaðir mörg undanfarin ár, fyrst af starfsfólki Rannsóknastofnunar uppeldis- og menntamála en á síðari árum af Rannsóknum & greiningu í Háskólanum í Reykjavík. Spurningarnar eru mótaðar af fagfólki í félagsvísindum þar sem farið er eftir ströngum kröfum um að þær geti af sér öruggar niðurstöður, að áreiðanleiki og réttmæti sé ávallt í fyrirrúmi. Spurningalistinn fyrir árið 2000 inniheldur 151 spurningu í mismunandi mörgum liðum á 45 blaðsíðum en listinn árið 2004 inniheldur 170 spurningar á 53 síðum. Árið 2007 voru spurningarnar alls 127 á 41 bls. Kvarðar eru gjarnan notaðir sem svarmöguleikar til að auka réttmæti spurninganna. Svonefndur Likert-kvarði⁵ er þar áberandi.

Framkvæmd og úrvinnsla gagna

Framkvæmd allra kannananna var þannig háttað að spurningalistar voru sendir til framhaldsskólanna þar sem kennarar sáu um að leggja þá fyrir og gerðu svo eftir ákveðnum fyrirmælum. Nafnleyndar þátttakenda var gætt með því að ítreka það fyrir nemendum að hvorki bæri að rita nafn né kennitölu á svarblöðin svo útilokað væri að rekja svörin til þeirra. Einnig voru nemendur vinsamlegast beðnir um að svara öllum spurningunum eftir bestu samvisku og að biðja um hjálp ef þörf var á. Í þessari skýrslu er fyrst og fremst unnið með tíðnitölur sem settar eru fram í myndum og töflum með hlutföllum og krosskeyrslum breyta. Of langt mál er að telja hér upp allar þær spurningar sem notaðar eru í skýrslunni eða hvernig einstakar breytur eru kóðaðar en áhugasömum er bent á að hafa samband við Rannsóknir & greiningu (www.rannsoknir@rannsoknir.is) ef nákvæmari skýringa er óskað.

---

⁵ Sjá nánar: De Vaus 2002.

Vímuefnanotkun

Á Íslandi hefur samvinnukerfi, gjarnan kallað *íslenska módelið*, gefist vel í baráttunni við að sporna við vímuefnanotkun unglunga í efstu bekkjum grunnskóla. Íslenska módelið byggir á fræðilegum grunni þar sem áhersla er lögð á samvinnu rannsóknarfólks, stefnumótunaraðila og grasrótarfólks sem starfar með ungu fólki.⁶ Þetta kerfi vísar til þess að mestur árangur náist í forvörnum með því að draga úr þekktum áhættuþáttum vímuefnanotkunar, en um leið að styrkja verjandi þætti svo sem mikilvægi foreldra, skóla og annarra stofnana í nærsamfélagi unglunga. Rannsóknir sýna að hlutfall nemenda í efstu bekkjum grunnskóla sem segjast hafa orðið drukknir á síðastliðnum 30 dögum, reykt eina sígarettu eða fleiri á dag og hafa prófað hass einhvern tíma um ævina lækkaði jafnt og þétt frá árunum 1997 – 2008.⁷ Á móti hefur hlutfall unglunga sem segjast eyða umtalsverðum tíma með foreldrum sínum utan skóla og um helgar hækkað sem og hlutfall þeirra sem segja að foreldrar þeirra viti hvar þeir eru á kvöldin. Aðhald og eftirlit, sem eru tvö af megin áhersluatriðum íslenska módelsins hefur því aukist í nærsamfélagi unglunga.⁸ Þá hefur hlutfall nemenda í efstu bekkjum grunnskóla sem taka þátt í skipulögðu íþróttum og/eða öðru tómstundastarfi aukist yfir tíma.

Rannsóknir hafa sýnt að þeir unglingar sem verja miklum tíma með foreldrum sínum og tengjast þeim vel eru ólíklegri en aðrir unglingar til að leiðast út í vímuefnanotkun lendi þeir í félagsskap þar sem vímuefnanotkun er algeng⁹. Einnig hafa rannsóknir leitt í ljós að þeir unglingar sem eiga í stöðugum jákvæðum samskiptum við foreldra sína og fá góðan stuðning frá þeim eru líklegri til að sýna betri árangur í námi en þeir sem fá ekki slíkan stuðning¹⁰ ásamt því að eignast frekar vinir þar sem svipað samskiptamunstur er haft í heiðri¹¹.

Yfirfærsla þess árangurs sem náðst hefur meðal nemenda í efstu bekkjum grunnskóla yfir á nemendur framhaldsskólanna er aðkallandi verkefni. Þegar ungmenni halda í framhaldsskóla dregur gjarnan úr því öryggisneti sem hefur umlukið þau á grunnskólaárunum. Foreldrasamstarf minnkar gjarnan, félagahópur og félagslíf breytist

⁶ Inga Dóra Sigfúsdóttir o.fl. (í prentun).

⁷ Inga Dóra Sigfúsdóttir o.fl. (2008).

⁸ Inga Dóra Sigfúsdóttir o.fl. (í prentun).

⁹ Bachman o.fl. 1987.

¹⁰ de Bruyn o.fl. 2003.

¹¹ Þórólfur Þórlindsson o.fl. 1998.

Vímuefnanotkun framhaldsskólanema á Íslandi

ásamt því að brottfall úr skipulögðu íþróttá – og tómstundastarfi er talsvert á þessum árum¹². Allt eru þetta þættir sem íslenska forvarnarmódelið hefur lagt ríka áherslu á að séu nýttir í vímuefnaforvörnum. Það er því verðugt verkefni að meta hvort sú forvarnarvinna sem reynst hefur vel meðal nemenda í efstu bekkjum grunnskóla getur nýst meðal framhaldsskólanema.

Ef litið er til niðurstaðna sem fengust úr stórrí rannsókn sem gerð var á vímuefnanotkun nemenda í framhaldsskólum árið 2004 þá kemur í ljós að dregið hafði úr daglegum reykingum nemenda ef árið 2000 var haft til samanburðar og átti það við um bæði kynin. Í hópi stelpna sögðust um 20,8% reykja árið 2004 en 21,7% árið 2000, á móti sögðust 17% drengja reykja daglega árið 2004 en 20,6% árið 2000. Einnig var skoðað hlutfall nemenda í 10. bekk vorið 2004 sem reyktu daglega í samanburði við hlutfall nemenda á 1. ári í framhaldsskóla sem gerðu svo haustið 2004. Niðurstöður sýna að heldur fleiri fyrsta árs nemar í framhaldsskólum reykja daglega (15%) en nemendur í 10. bekk um vorið 2004 (12%).

Í þessari sömu úttekt var einnig gerður samanburður á á hlutfalli nemenda í 10. bekk vorið 2004 og á nemendum á 1. ári í framhaldsskólum haustið 2004, sem höfðu orðið drukknir að minnsta kosti einu sinni á síðastliðnum 30 dögum fyrir gerð könnunarinnar. Þá var hlutfall nemenda skoðað sem höfðu orðið drukknir einu sinni eða oftar um ævina. Niðurstöður sýndu að hlutfall þeirra sem hafa orðið drukknir á síðastliðnum 30 dögum sem og meðal þeirra sem hafa orðið drukknir um ævina hækkaði mikið milli 10. bekkjar og framhaldsskólans. Í sömu rannsókn var einnig skoðuð notkun annarra vímuefna. Niðurstöður sýndu ekki miklar breytingar frá árinu 2000 til 2004.¹³

Hér að neðan getur að líta myndir sem sýna vímuefnanotkun framhaldsskólanema árið 2007 með völdum samanburði við árin 2000 og 2004.

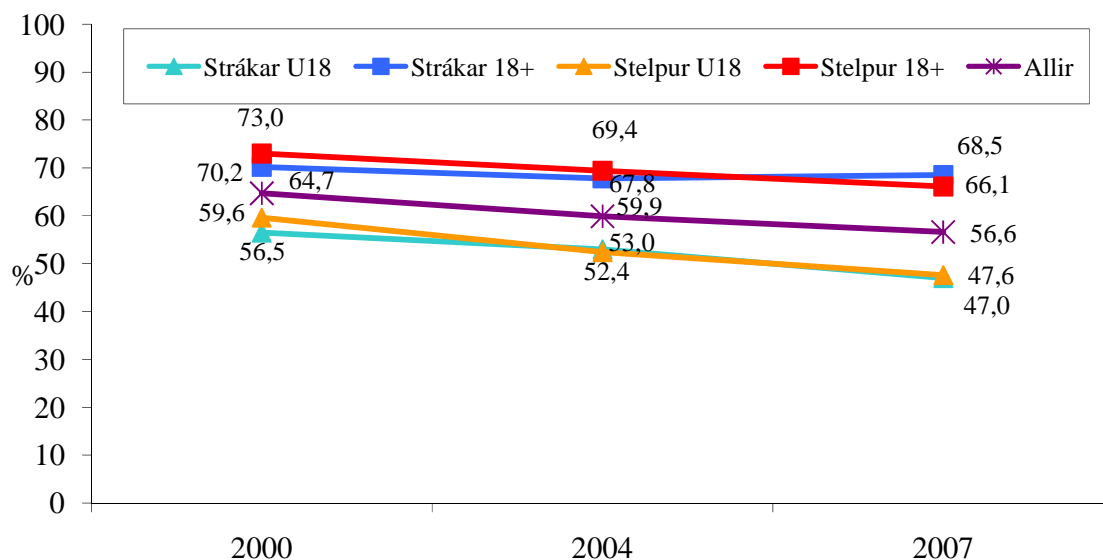
---

¹² Álfgeir Logi Kristjánsson o.fl. 2005.

¹³ Álfgeir Logi Kristjánsson o.fl. 2005

Tóbaksnotkun

Reykingar

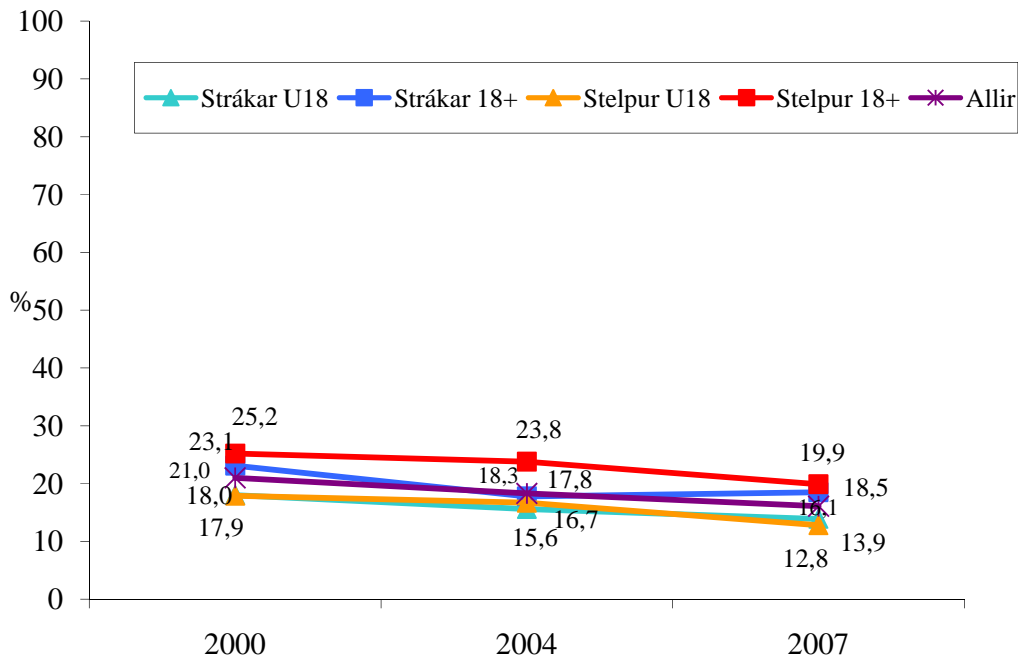

Mynd 1. Hlutfall stráka og stelpna í framhaldsskólum á Íslandi árin 2000, 2004 og 2007 sem segjast hafa prófað að reykja sígarettur einhvern tíma um ævina.

Mynd 1 sýnir það hlutfall stráka og stelpna í framhaldsskólum á Íslandi árin 2000, 2004 og 2007 sem segjast hafa prófað að reykja sígarettur einhvern tíma um ævina. Myndin sýnir að heldur hefur dregið úr hlutfalli stráka og stelpna í framhaldsskólum sem segjast hafa prófað að reykja sígarettur á tímabilinu 2000, 2004 og 2007 og á það við um báða aldersflokkan. Ef litið er til ársins 2000 þá voru alls 64,7% stráka og stelpna á framhaldsskólaaldri sem sögðust hafa prófað að reykja sígarettur einhvern tíma um ævina, en árið 2004 var þetta hlutfall 59,9%. Árið 2007 var hlutfallið um 56,6%. Hjá strákum 18 ára og yngri var hlutfall þeirra sem sögðust hafa prófað að reykja sígarettur einhvern tíma um ævina um 56,5% árið 2000 en komið niður í 47% árið 2007 og er það lækkun sem nemur um 9,5 prósentustigum. Hjá strákum 18 ára og eldri sögðust 70,2% þeirra hafa prófað að reykja sígarettur einhvern tíma um ævina en það hlutfall var komið niður í 68,5% árið 2007. Hjá stelpum 18 ára og yngri var hlutfall þeirra sem sögðust hafa prófað að reykja sígarettur einhvern tíma um ævina 59,6% árið 2000, en var komið niður í 47,6% árið 2007, lækkun sem nemur 12 prósentustigum. Í hópi stelpna 18 ára og eldri

Vímuefnanotkun framhaldsskólanema á Íslandi

voru um 73% sem sögðust hafa prófað að reykja sígarettur einhvern tíma um ævina árið 2000. Árið 2007 var þetta hlutfall komið niður í 66,1%, lækkun sem nemur um 6,9 prósentustigum. Mesta hlutfallslega lækkunin virðist vera hjá stelpum 18 ára og yngri, þegar litið er til landsmeðaltals.

Mynd 2. Hlutfall stráka og stelpna í framhaldsskólum á Íslandi árin 2000, 2004 og 2007 sem segjast reykja sígarettur daglega.

Mynd 2 sýnir hlutfall stráka og stelpna í framhaldsskólum á Íslandi árin 2000, 2004 og 2007 sem segjast reykja sígarettur daglega. Líkt og mynd 1 sýnir þá má sjá að heldur hefur dregið úr því hlutfalli stráka og stelpna í framhaldsskólum á Íslandi sem segjast reykja sígarettur daglega, milli árunna 2000, 2004 og 2007. Á það við um báða aldursflokkana. Ef litið er til ársins 2000 þá voru alls 21% stráka og stelpna á framhaldsskólaaldri sem sögðust hafa prófað að reykja sígarettur einhvern tíma um ævina. Árið 2004 var þetta hlutfall um 18,3% hjá þessum sama hópi og árið 2007 um 16,1%. Hjá strákum 18 ára og yngri var hlutfall þeirra sem sögðust reykja sígarettur daglega 18%, en árið 2007 13,9%. Er það lækkun sem nemur 4,1 prósentustigum. Hjá strákum 18 ára og eldri sögðust 23,1% þeirra reykja sígarettur daglega árið 2000, en um

Vímuefnanotkun framhaldsskólanema á Íslandi

18,5% árið 2007. Er það lækkun sem nemur um 4,6 prósentustigum. Hjá stelpum 18 ára og yngri var hlutfall þeirra sem sögðust reykja sígarettur daglega um 17,9% árið 2000 en var komið niður í 12,8% árið 2007, eða lækkun um 5,1%. Í hópi stelpna 18 ára og eldri voru um 25,2% þeirra sem sögðust reykja sígarettur daglega árið 2000, en um 19,9% stelpna árið 2007, lækkun sem nemur um 5,3 prósentustigum. Mesta hlutfallslega lækkunin virðist vera hjá stelpum 18 ára og eldri, þegar litið er til landsmeðaltals.

Notkun munn – og neftóbaks

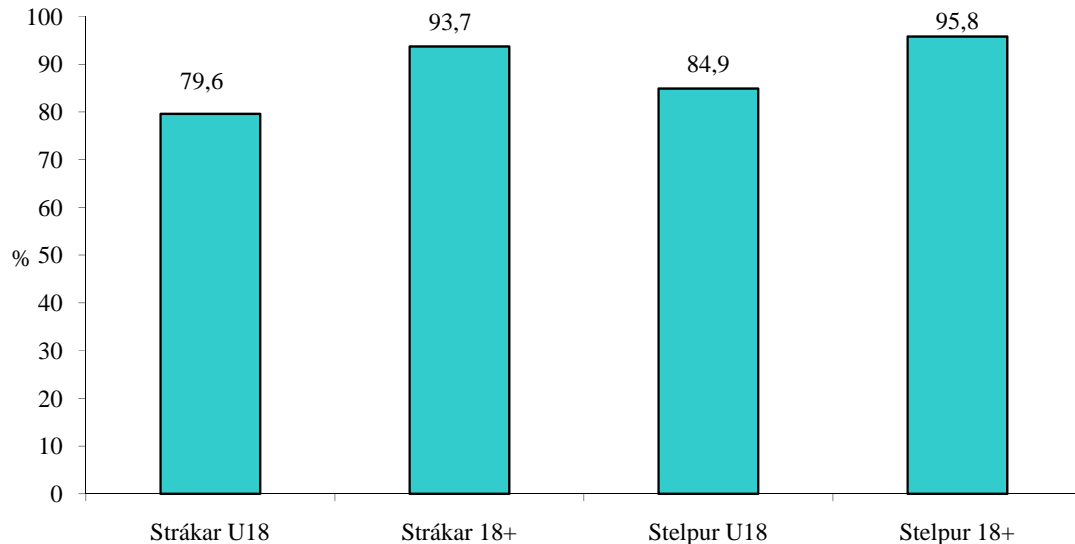
Tafla 1. Munn- og neftóbaksnotkun framhaldsskólanema á Íslandi árið 2007

	Strákar U18	Strákar 18+	Stelpur U18	Stelpur 18+	Allir
Notað munntóbak 1x eða oftár um ævina	39.0%	56.6%	15.7%	23.0%	32.7%
Notað munntóbak 1x eða oftár sl. 30 daga	24.8%	28.5%	4.4%	3.9%	15.0%
Notað munntóbak 3x eða oftár sl. 30 daga	17.2%	20.8%	1.3%	1.4%	9.8%
Notað neftóbak 1x eða oftár um ævina	51.4%	62.8%	33.0%	51.4%	51.1%
Notað neftóbak 1x eða oftár sl. 30 daga	30.2%	32.4%	12.3%	13.2%	21.7%
Notað neftóbak 3x eða oftár sl. 30 daga	19.4%	18.7%	3.9%	3.9%	11.3%

Í töflu 1 má sjá hlutfall framhaldsskólanema sem hafa notað munn- eða neftóbak einhvern tíma um ævina og síðastliðna 30 daga. Fram kemur að strákar eru mun líklegri en stelpur til að hafa notað slíkt tóbak, hvort sem um er að ræða munn- eða neftóbak. Rúmlega 17% stráka undir 18 ára og tæplega 21% stráka 18 ára og eldri segjast hafa notað munntóbak þrisvar sinnum eða oftár á síðastliðnum 30 dögum. Þetta er sérstaklega eftirtektarvert fyrir þær sakir að munntóbak er bannað samkvæmt íslenskum lögum. Töluvert fleiri hafa notað neftóbak en munntóbak þegar á heildina er litið. Til dæmis segja rúmur helmingur allra framhaldsskólanema á að þeir hafi prófað að nota neftóbak einu sinni eða oftár um ævina.

Áfengisnotkun

Notkun um ævina

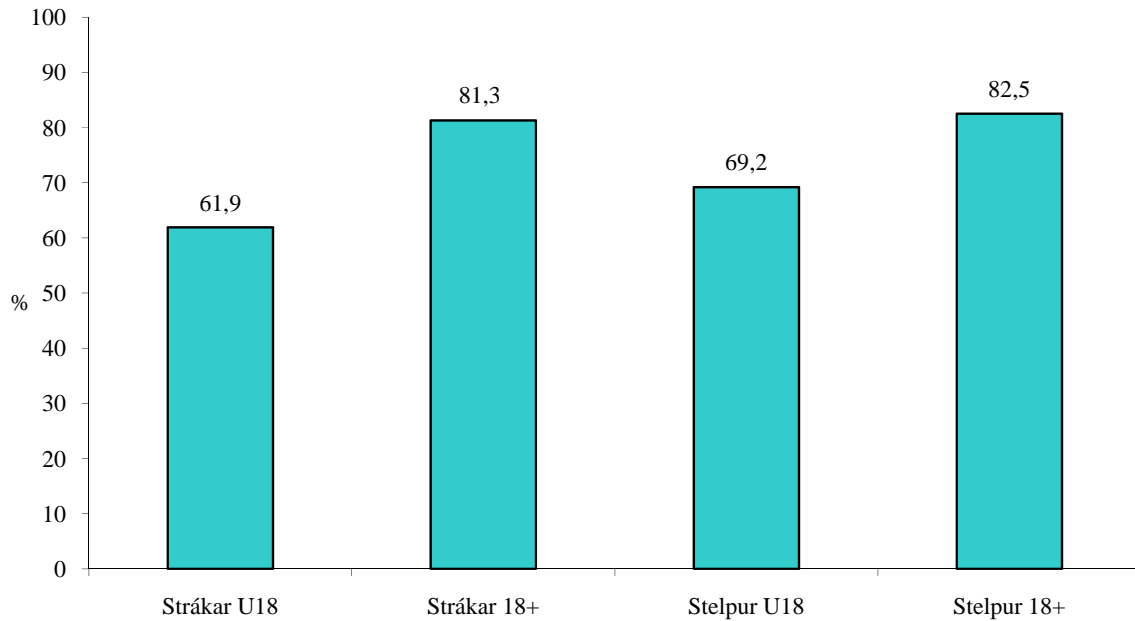

Mynd 3. Hlutfall stráka og stelpna í framhaldsskólum á Íslandi árið 2007 sem hafa neytt áfengis einu sinni eða oftár um ævina.

Mynd 3 sýnir hlutfall stráka og stelpna í framhaldsskólum á Íslandi árið 2007 sem neytt hafa áfengis einu sinni eða oftár um ævina. Eins og myndin gefur til kynna þá hafa hlutfallslega fleiri stelpur en strákar neytt áfengis einu sinni eða oftár um ævina og á það við um báða aldursflokkana. Það að hafa neytt áfengis einu sinni eða oftár um ævina verður líklegra með hækkandi aldri nemenda í framhaldsskóla. Alls hafa 79,6% stráka sem eru 18 ára og yngri neytt áfengis einu sinni eða oftár um ævina en um 93,7% stráka sem eru 18 ára og eldri. Ef hlutfall stelpna sem eru 18 ára og yngri er skoðað þá hafa um 84,9% þeirra neytt áfengis einu sinni eða oftár um ævina en um 95,8% þeirra sem eru 18 ára og eldri.

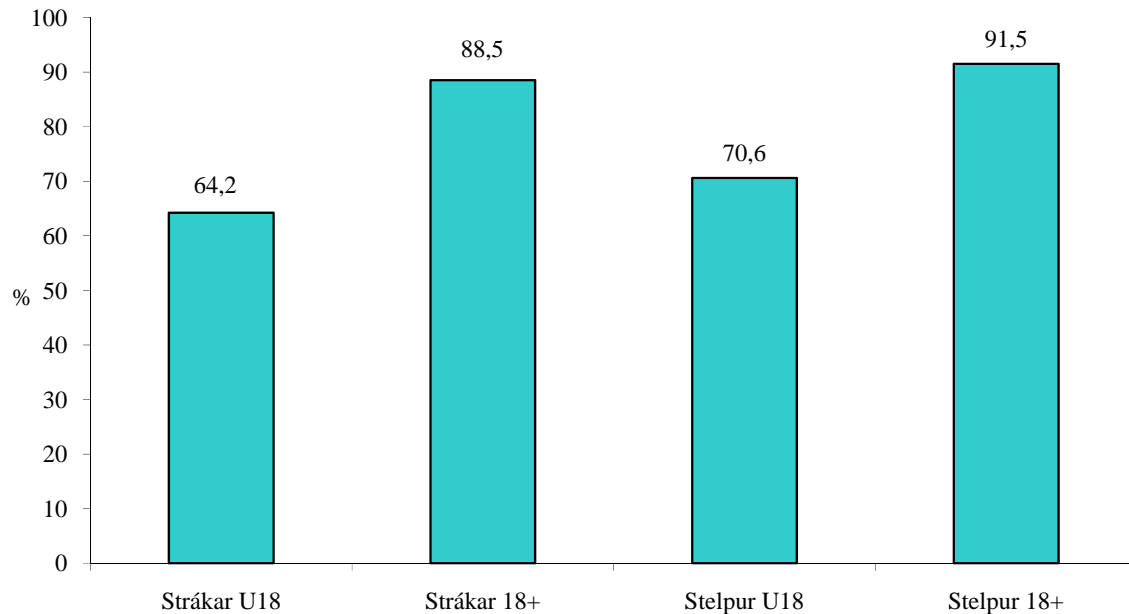
Vímuefnanotkun framhaldsskólanema á Íslandi

Mynd 4. Hlutfall stráka og stelpna í framhaldsskólum á Íslandi árið 2007 sem hafa neytt áfengis einu sinni eða oftár síðastliðna 30 daga.

Mynd 4 sýnir hlutfall stráka og stelpna í framhaldsskólum á Íslandi árið 2007 sem hafa neytt áfengis einu sinni eða oftár síðastliðna 30 daga. Eins og myndin gefur til kynna þá hafa hlutfallslega fleiri stelpur en strákar neytt áfengis einu sinni eða oftár síðastliðna 30 daga. Alls hafa um 61,9% stráka, 18 ára og yngri neytt áfengis einu sinni eða oftár síðastliðna 30 daga, en um 81,3% stráka sem eru 18 ára og eldri. Ef litið er til stelpna sem eru 18 ára og yngri þá hafa um 69,2% þeirra neytt áfengis þetta oft en um 82,5% stelpna í aldurshópnum 18 ára og eldri. Þessar niðurstöður gefa til kynna að stelpur í framhaldsskóla virðast frekar hafa neytt áfengis einu sinni eða oftár síðastliðna 30 daga en strákar og á það við um báða aldursflokkana.

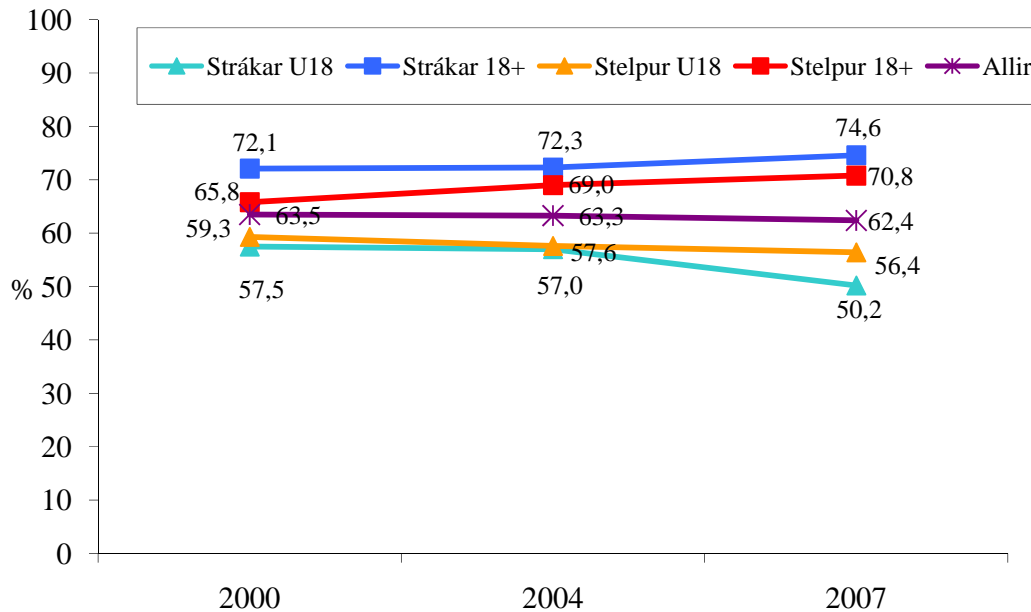
Ölvunardrykkja

Mynd 5. Hlutfall stráka og stelpna í framhaldsskólum á Íslandi árið 2007 sem hafa orðið ölvuð einu sinni eða oftari um ævina.

Mynd 5 sýnir hlutfall stráka og stelpna í framhaldsskólum á Íslandi árið 2007 sem hafa orðið ölvuð einu sinni eða oftari síðastliðna 30 daga. Eins og myndin gefur til kynna þá hafa hlutfallslega fleiri stelpur en strákar orðið ölvuðar einu sinni eða oftari síðastliðna 30 daga og á það við um báða aldursflokkan. Alls hafa um 64,2% stráka sem eru 18 ára og yngri orðið ölvuðir einu sinni að oftari um ævina árið 2007, en um 88,5% stráka í aldurshópnum 18 ára og eldri. Ef litið er til stelpna sem eru 18 ára og yngri þá hafa um 70,6% þeirra orðið ölvuðar þetta oft um ævina en um 91,5% stelpna sem eru 18 ára og eldri. Þessar niðurstöður gefa til kynna að stelpur í framhaldsskóla virðast frekar hafa en strákar í framhaldsskóla orðið ölvuðar einu sinni eða oftari um ævina og á það við um báða aldursflokkan.

Vímuefnanotkun framhaldsskólanema á Íslandi

Mynd 6. Hlutfall stráka og stelpna í framhaldsskólum á Íslandi sem hafa orðið ölvuð einu sinni eða oftár síðastliðna 30 daga, árin 2000, 2004 og 2007.

Mynd 6 sýnir hlutfall stráka og stelpna í framhaldsskólum á Íslandi sem hafa orðið ölvuð einu sinni eða oftár síðastliðna 30 daga, árin 2000, 2004 og 2007. Eins og myndin gefur til kynna þá hefur lítið dregið úr slíkri ölvun og er það óháð kyni og aldri. Ef lítið er til ársins 2000 þá hafa alls um 63,5% nemenda í framhaldsskóla á Íslandi orðið ölvaðir einu sinni eða oftár síðastliðna 30 daga, en um 63,3% þeirra árið 2004. Árið 2007 var þetta hlutfall um 62,4% nemenda í framhaldsskóla. Hjá strákum 18 ára og yngri var hlutfall þeirra sem sögðust hafa orðið ölvaðir einu sinni eða oftár síðastliðna 30 daga um 57,5% árið 2000, en árið 2007 var þetta hlutfall um 50,2%. Er það lækkun sem nemur um 7,3 prósentustigum. Hjá strákum 18 ára eldri sögðust um 72,1% þeirra hafa orðið ölvaðir einu sinni eða oftár síðastliðna 30 daga árið 2000, en árið 2007 var þetta hlutfall meðal um 74,6%. Slík ölvunardrykkja hefur því aukist um 2,5% meðal stráka í þessum aldursflokki. Hjá stelpum 18 ára og yngri var hlutfall þeirra sem sögðust hafa orðið ölvaðar þetta oft árið 2000 um 59,3%, en var árið 2007 komið niður í 56,4%. Er það lækkun sem nemur tæplega þremur prósentustigum. Í hópi stelpna 18 ára og eldri voru um 65,8% þeirra sem sögðust hafa orðið ölvaðar einu sinni eða oftár síðastliðna 30 daga árið 2000, en um 70,8% þeirra árið 2007. Slík ölvunardrykkja hefur því aukist um 5%

Vímuefnanotkun framhaldsskólanema á Íslandi

meðal stelpna sem eru 18 ára og eldri. Dregið hefur úr slíkri ölvunardrykkju meðal stráka og stelpna í aldurshópnum 18 ára og yngri á landsvísu. Á hinn bóginn hefur aukning orðið hjá strákum og stelpum sem eru 18 ára og eldri þegar litið þeirra sem hafa orðið ölvaðar einu sinni eða oftar síðastliðna 30 daga. Aukningin er þó meiri meðal stelpna.

Hvar neyta framhaldsskólanemar áfengis?

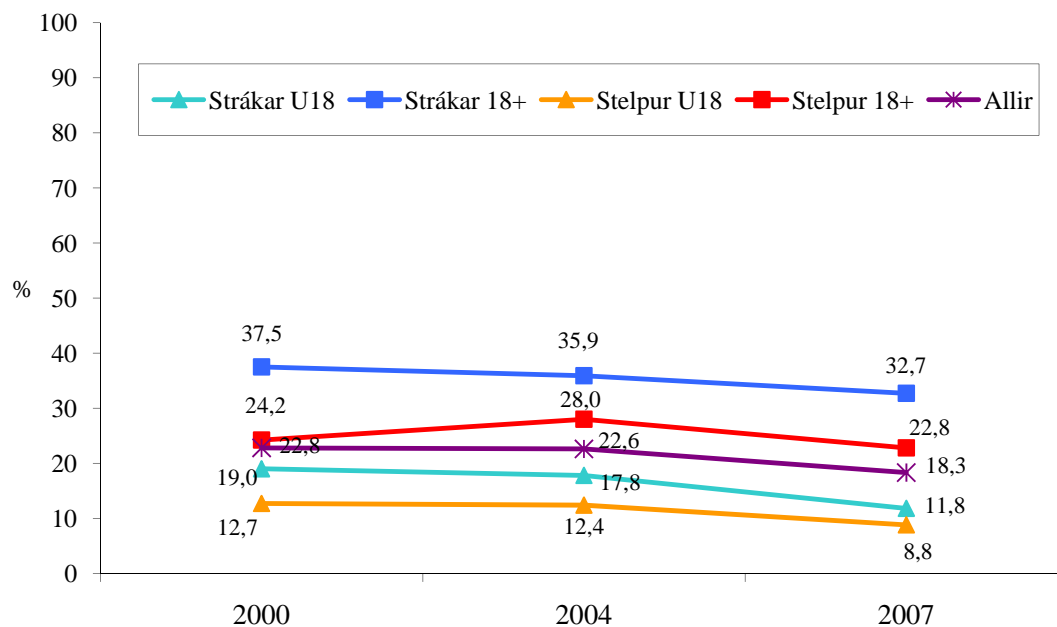
Tafla 2. Hlutfall framhaldsskólanema árið 2007 sem segjast drekka áfengi, stundum eða oft, á tilteknum stöðum.

	Strákar U18	Strákar 18+	Stelpur U18	Stelpur 18+	Allir
Heima hjá mér	12.3%	41.3%	10.8%	37.8%	24.5%
Heima hjá öðrum	44.0%	71.8%	55.3%	78.6%	61.8%
Í bænum	31.2%	63.3%	35.5%	64.4%	47.6%
Annars staðar úti við	28.5%	37.9%	27.9%	54.6%	30.7%
Á skemmtistað	25.7%	64.5%	32.9%	68.9%	46.7%
Á pöbb eða kaffihúsi	16.0%	51.5%	18.6%	51.1%	33.2%
Fyrir framhaldsskólaball	43.8%	61.0%	52.6%	58.0%	53.6%
Á framhaldsskólaballi	14.4%	21.1%	13.3%	12.2%	15.1%

Í töflu 2 getur að líta hlutfallslegan fjölda framhaldsskólanema sem segjast drekka áfengi stundum eða oft á tilteknum stöðum. Sambærilegar niðurstöður hafa reynst vel í forvarnavinnu meðal grunnskólanema. Líkt og þar segjast flestir neyta áfengis stundum eða oft *heima hjá öðrum* eða tæplega 62% en næstflestir framhaldsskólanema segjast neyta áfengis stundum eða oft *fyrir framhaldsskólaball* eða tæplega 54%. Um 15% segjast neyta áfengis stundum eða oft á framhaldsskólaballi.

Ólögleg vímuefni

Neysla á hassi

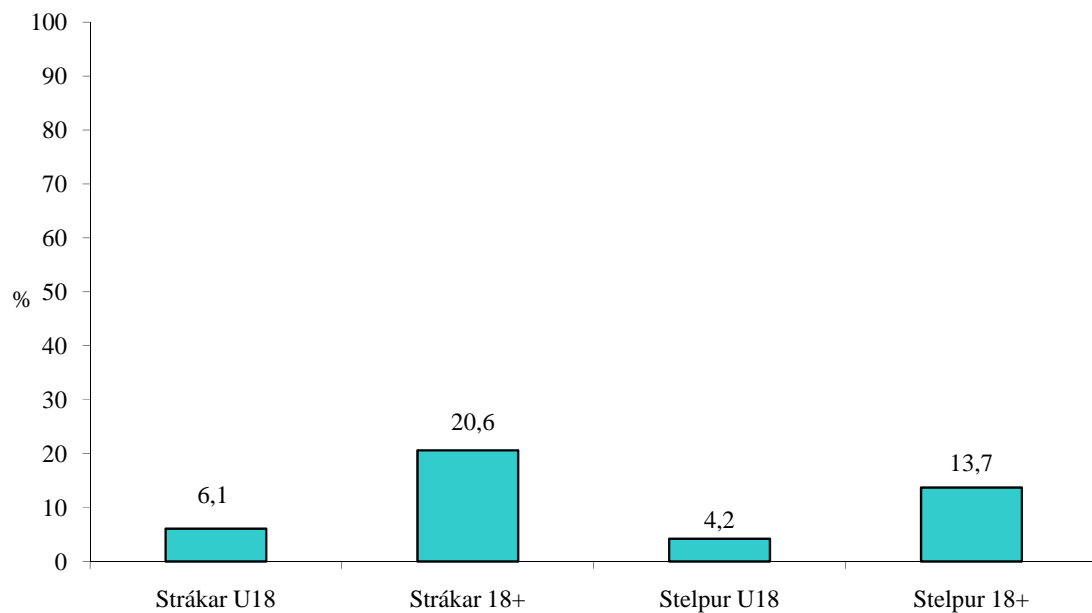

Mynd 7. Hlutfall stráka og stelpna í framhaldsskólum á Íslandi sem hafa notað hass einu sinni eða oft um ævina, árin 2000, 2004 og 2007.

Mynd 7 sýnir hlutfall stráka og stelpna í framhaldsskólum á Íslandi sem hafa notað hass einu sinni eða oft um ævina, árin 2000, 2004 og 2007. Eins og myndin gefur til kynna þá hefur dregið úr neyslu hass þetta oft og er það óháð kyni og aldri. Ef litið er til ársins 2000 þá höfðu alls um 22,8% nemenda í framhaldsskóla á Íslandi neytt hass einu sinni eða oft um ævina, en um 22,6% árið 2004. Árið 2007 var þetta hlutfall um 18,3% nemenda í framhaldsskóla. Hjá strákum 18 ára og yngri var hlutfall þeirra sem sögðust hafa neytt hass þetta oft um ævina um 19% árið 2000, en árið 2007 tæplega 12%. Er þetta lækkun um rúm sjö prósentustig. Hjá strákum 18 ára og eldri sögðust um 37,5% hafa notað hass þetta oft árið 2000, en árið 2007 var þetta hlutfall í kringum 32,7%. Er það lækkun sem nemur 4,8 prósentustigum. Hjá stelpum 18 ára og yngri var hlutfall þeirra sem sögðust hafa notað hass einu sinni oft um ævina um 12,7%, en árið 2007 í kringum 8,8%. Það dregur því úr slíkri neyslu um 3,9%. Í hópi stelpna 18 ára og eldri voru um 24,2% þeirra sem sögðust hafa notað hass einu sinni eða oft um ævina en árið 2007 var

Vímuefnanotkun framhaldsskólanema á Íslandi

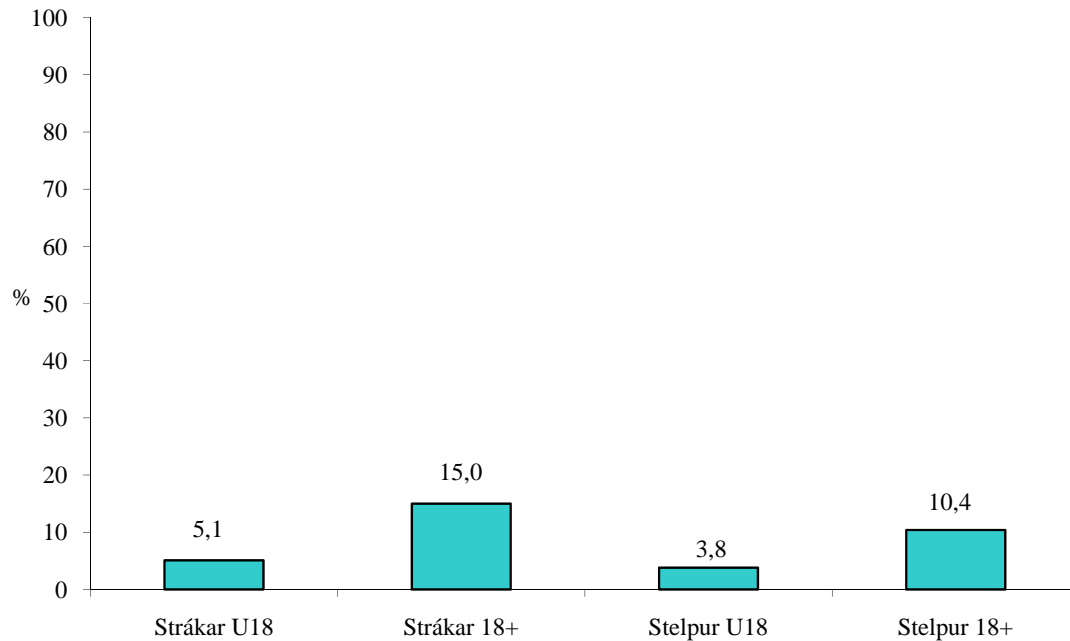
Þetta hlutfall um 22,8%. Það er áhugavert á að líta að árið 2004 er hlutfall stelpna sem hafa neytt hass þetta oft í kringum 28% og er það aukning frá árinu 2000. Dregið hefur úr neyslu hass einu sinni eða oftár um ævina meðal beggja kynja og í báðum aldursflokkum. Hlutfallslega virðist þó mest draga úr neyslu hass þetta oft meðal stráka sem eru 18 ára og yngri.

Mynd 8. Hlutfall stráka og stelpna í framhaldsskólum á Íslandi árið 2007 sem hafa notað hass þrisvar sinnum eða oftár um ævina.

Mynd 8 sýnir hlutfall stráka og stelpna í framhaldsskólum á Íslandi árið 2007 sem hafa notað hass þrisvar sinnum eða oftár um ævina. Eins og myndin gefur til kynna þá virðast hlutfallslega fleiri strákar en stelpur hafa notað hass þetta oft um ævina og á það við um báða aldursflokkana. Alls hafa um 6,1% stráka sem eru 18 ára og yngri notað hass þrisvar sinnum eða oftár um ævina árið 2007, en um 20,6% stráka sem eru 18 ára og eldri. Ef litið er til stelpna sem eru 18 ára og yngri þá hafa um 4,2% þeirra notað hass þetta oft um ævina, en um 13,7% stelpna sem eru 18 ára og eldri. Talsverð aukning virðist vera á neyslu hass meðal beggja kynja með hækkandi aldri.

Neysla á amfetamíni

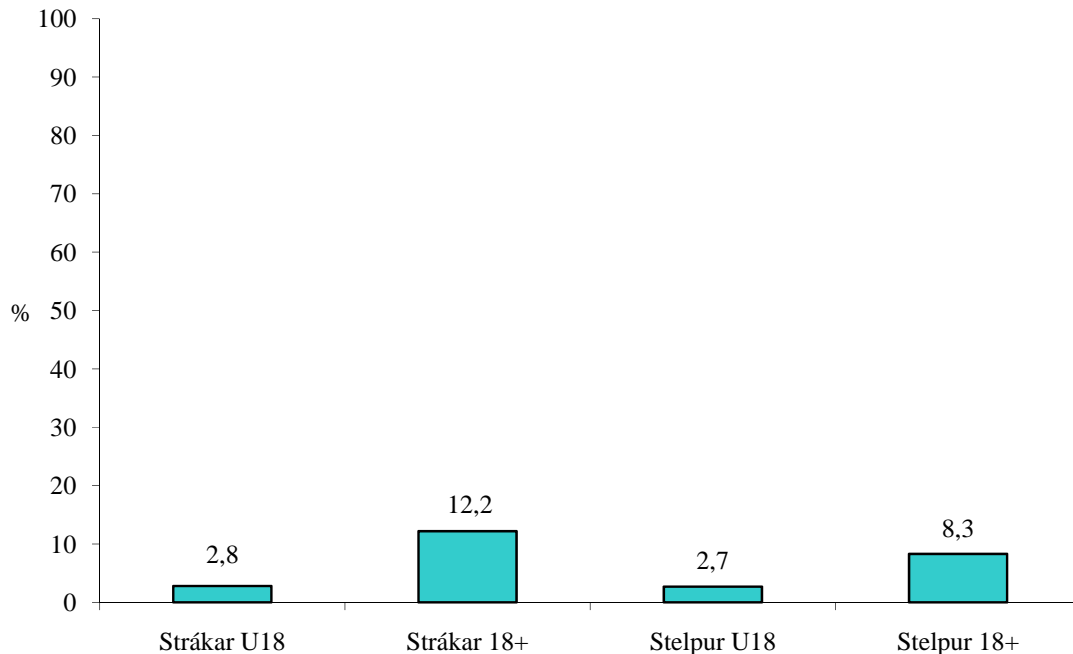

Mynd 9. Hlutfall stráka og stelpna í framhaldsskólum á Íslandi árið 2007 sem hafa notað amfetamín einu sinni eða oft um ævina.

Mynd 9 sýnir hlutfall stráka og stelpna í framhaldsskólum á Íslandi árið 2007 sem hafa notað amfetamín einu sinni eða oft um ævina. Eins og myndin gefur til kynna þá virðast hlutfallslega fleiri strákar en stelpur hafa notað amfetamín þetta oft um ævina og á það við um báða aldursflokkana. Alls hafa um 5,1% stráka sem eru 18 ára og yngri notað amfetamín einu sinni eða oft um ævina árið 2007, en um 15% stráka sem eru 18 ára og eldri. Ef horft er til stelpna sem eru 18 ára og yngri þá hafa um 3,8% þeirra notað amfetamín einu sinni eða oft um ævina, en um 10,4% stelpna sem eru 18 ára og eldri. Talsverð aukning virðist vera á neyslu amfetamíns þetta oft meðal beggja kynja með hækkandi aldri.

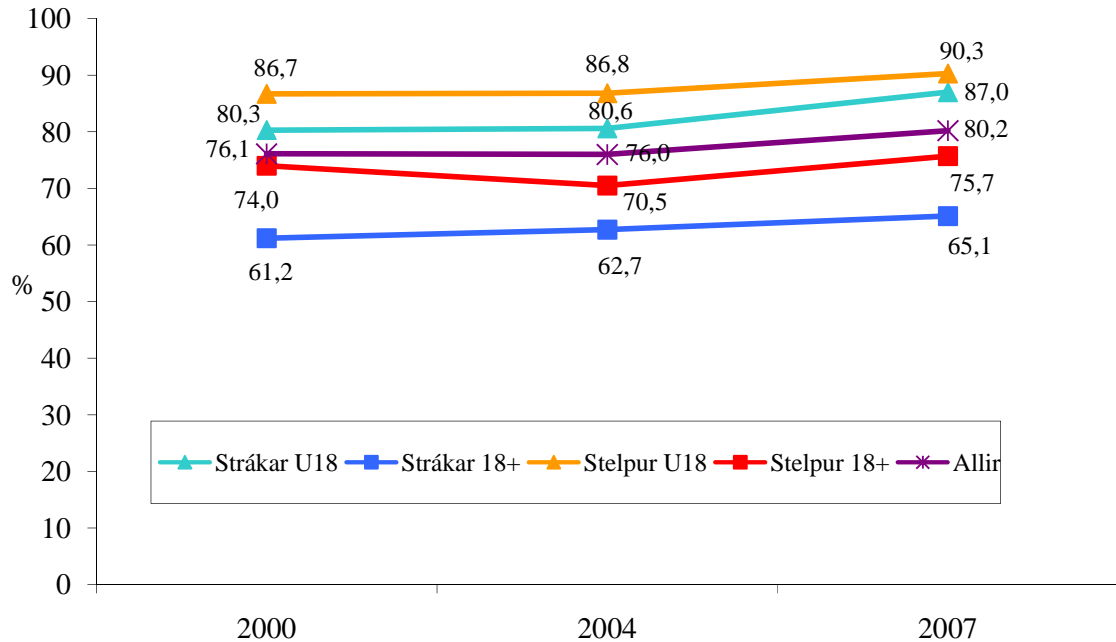
Neysla annarra ólöglegra vímuefna

Mynd 10. Hlutfall stráka og stelpna framhaldsskólum á Íslandi árið 2007 sem neytt hafa annarra ólöglegra vímuefna um ævina (E-töflur, LSD, Kókaín).

Mynd 10 sýnir hlutfall stráka og stelpna í framhaldsskólum á Íslandi árið 2007 sem hafa neytt annarra ólöglegra vímuefna um ævina (E-töflur, LSD, Kókaín). Það sama er uppi á teningnum hér og þegar neysla hass og amfetamíns er skoðuð. Eins og myndin gefur til kynna þá virðast hlutfallslega fleiri strákar en stelpur hafa neytt annarra ólöglegra vímuefna um ævina og á það við um báða aldursflokkana. Alls hafa um 2,8% stráka sem eru 18 ára og yngri notað önnur ólögleg vímuefni um ævina árið 2007, en um 12,2% stráka sem eru 18 ára og eldri. Ef horft er til stelpna sem eru 18 ára og yngri þá hafa um 2,7% þeirra neytt annarra ólöglegra vímuefna um ævina, en um 8,3% stelpna sem eru 18 ára og eldri. Hér er einnig um svipaða þróun að ræða og þegar litið er til neyslu á hassi og amfetamíni. Talsverð aukning virðist vera á neyslu annarra ólöglegra vímuefna um ævina meðal beggja kynja eftir því sem á líður.

Engin ólögleg vímuefni

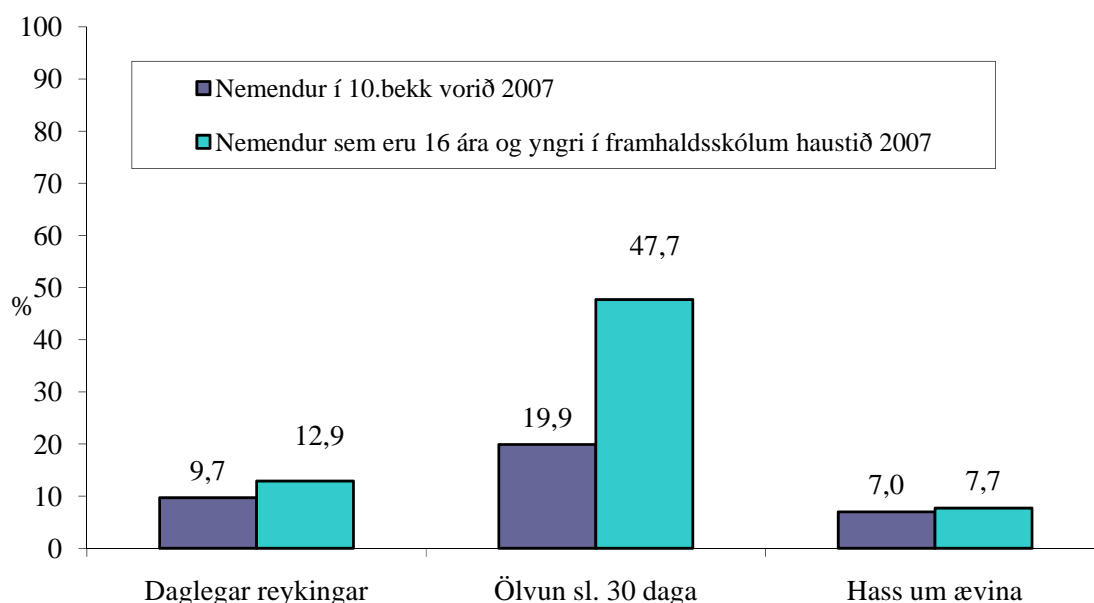
Mynd 11. Hlutfall stráka og stelpna í framhaldsskólum á Íslandi sem segjast aldrei hafa neytt ólöglega vímuefna um ævina, árin 2000, 2004 og 2007.

Mynd 11 sýnir hlutfall stráka og stelpna í framhaldsskólum á Íslandi sem segjast aldrei hafa neytt ólöglega vímuefna um ævina, árin 2000, 2004 og 2007. Eins og myndin gefur til kynna þá hefur frekar aukist sá fjöldi stráka og stelpna í framhaldsskólum sem segjast aldrei hafa neytt ólöglega vímuefna um ævina og er það óháð kyni og aldri. Ef litið er til ársins 2000 þá höfðu alls 76,1% framhaldsskólanema á Íslandi aldrei neytt ólöglega vímuefna um ævina, en um 76% árið 2004. Árið 2007 var þetta hlutfall 80,2% nemenda í framhaldsskóla. Hjá strákum yngri en 18 ára var hlutfall þeirra sem sögðust aldrei hafa neytt ólöglega vímuefna um ævina um 80,3% árið 2000, en árið 2007 var þetta hlutfall 87%. Er þetta aukning sem nemur um 6,7 prósentustigum. Hjá strákum 18 ára og eldri sögðust um 61,2% aldrei hafa neytt ólöglega vímuefna árið 2000, en árið 2007 var hlutfallið í kringum 65,1%. Er þetta aukning um 3,9%. Meðal stelpna 18 ára og yngri voru 86,7% sem sögðust aldrei hafa neytt ólöglega vímuefna árið 2000 en árið 2007 var þetta hlutfall 90,3%. Er það aukning um 3,6%. Í hópi stelpna 18 ára og eldri voru um 74% þeirra sem sögðust aldrei hafa neytt neinna ólöglega vímuefna um ævina, en árið

Vímuefnanotkun framhaldsskólanema á Íslandi

2007 var hlutfallið 75,7%, er það fremur lítil aukning á milli ára eða um 1,7%. Það er áhugavert á að líta að árið 2004 fækkar þeim stúlkum í aldurshópnum 18 ára og eldri, sem aldrei hafa neytt neinna ólöglegra vímuefna, fer úr 74% (2000) í 70,5% (2007). Hlutfall þeirra stúlkna í aldurshópnum 18 ára og yngri sem aldrei hafa neytt ólöglegra vímuefna, stendur í nánast í stað á milli árunna 2000 og 2004 og það sama á við um stráka í þessum sama aldurshópi. Heilt á litið eykst þó sá fjöldi einstaklinga frá árinu 2004 – 2007 sem hafa aldrei hafa neytt neinna ólöglegra vímuefna og er það óháð bæði kyni og aldri.

Breytingar á neyslu ungmenna frá 10. bekk yfir í framhaldsskóla

Mynd 12. Vímuefnaneysla nemenda í 10. bekk vorið 2007 og nemenda sem eru 16 ára og yngri í framhaldsskólum haustið 2007.

Mynd 12 sýnir vímuefnaneyslu nemenda í 10. bekk vorið 2007 og nemenda sem eru 16 ára og yngri í framhaldsskólum haustið 2007. Hér er því verið að bera saman sama hópinn á tveimur mismunandi tímum að frátöldum þeim sem hafa hætt námi að 10. bekk loknum eða fallið úr framhaldsskóla snemma um haustið. Um það bil 6 mánuðir eru á milli mælinganna. Niðurstöður sýna að hlutfallslega fleiri fyrsta árs nemar í

Vímuefnanotkun framhaldsskólanema á Íslandi

framhaldsskólum reykyja daglega en nemendur í 10. bekk vorið 2007. Eins og myndin sýnir þá segjast 9,7% nemenda í 10.bekki reykyja daglega vorið 2007, en 12,9% nemenda sem eru 16 ára eða yngri í framhaldsskóla haustið 2007. Myndin sýnir einnig ölvun síðastliðna 30 daga hjá hópunum tveimur. Niðurstöður þar eru á þann veg að ölvun rúmlega tvöfaldast á þessum tíma. Tæp 20% nemenda í 10. bekk vorið 2007 gefa það upp að hafa orðið ölvaðir einu sinni eða oftar síðastliðna 30 daga, en 47,7% yngstu nemenda í framhaldsskóla haustið 2007. Vert er að gefa þessum niðurstöðum sérstakan gaum. Lítil munur er hins vegar á hópunum tveimur þegar könnuð er neysla hass um ævina. Um 7% nemenda í 10. bekk vorið 2007 segjast hafa notað hass um ævina, en 7,7% nemenda á 1. ári í framhaldsskóla.

Heimildaskrá

Atkinson, J.S., Richard, A.J. og Carlsson, J.W. (2001). The influence of peer, family and school relationships on substance use among participants in a youth jobs programs. *Journal of Child and Adolescent Substance Abuse*, 11: 45-54.

Álfgeir Logi Kristjánsson, Inga Dóra Sigfúsdóttir og Jón Sigfússon. (2005). *Vímuefnanotkun ungmenna í framhaldsskólum*. Reykjavík: Rannsóknir og greining.

Álfgeir Logi Kristjánsson, Inga Dóra Sigfúsdóttir og Jón Sigfússon. (2006). *Ungt fólk 2006, Menntun, menning, tómstundir og íþróttaiðkun ungmenna á Íslandi*. Reykjavík: Rannsóknir og greining.

Bachman, J.D., Johnston, L.D. og O'Malley, P.M. (1987). *Monitoring the future*. Ann Arbor: Institute for Social Research.

de Bruyn, E.H., Dekovic, M. og Meijnen, G.W. (2003). Parenting, goal orientations, classroom behavior, and social success in early adolescence. *Journal of Applied Developmental Psychology*, 24 (4), 393-412.

De Vaus, D. (2002). *Surveys in Social Research* (5. útgáfa). London: Routledge.

Eggert, L.L. og Herting, J.R. (1993). Drug Involvement among Potential Dropouts and Typical Youth. *Journal of Drug Education*, 23: 31-55.

Hanna, E.Z., Yi, H.Y., Dufour, M.C. og Whitmore, C.C. (2001). The relationship of early – onset regular smoking to alcohol use, depression, illicit drug use, and other risky behaviours during early adolescence: Results from the youth supplement to the Third National Health and Nutrition Examination Survey. *Journal of Substance Abuse*, 13: 265-282.

Inga Dóra Sigfúsdóttir, Álfgeir Logi Kristjánsson, Þórólfur Þórlindsson, Allegrante, J.P. (2008). Trends in prevalence in substance use among Icelandic adolescents, 1995-2006. *Substance Abuse Treatment, Prevention, and Policy*, 3:12.

Inga Dóra Sigfúsdóttir, Þórólfur Þórlindsson, Álfgeir Logi Kristjánsson, Roe, K.M. og Allegrante, J.P. (í prentun). Substance use prevention for adolescents: The Icelandic Model. *Health Promotion International*.

Osgood, D.W., Wilson, J.K., O'Malley, P.M., Bachman, J.G., og Johnston, L.D. (1996). Routine activities and individual deviant behaviour. *American Sociological Review*, 61, 635-655.

Storr, C.L., Westergaard, R. og Anthony, J.C. (2005). Early onset inhalent use and risk for opiate initiation by young adulthood. *Drug and Alcohol Dependence*, 78: 253-261.

Vímuefnanotkun framhaldsskólanema á Íslandi

Þórólfur Þórlindsson, Inga Dóra Sigfúsdóttir, Jón Gunnar Bernburg og Viðar Halldórsson. (1998). *Vímuefnaneysla ungs fólks: Umhverfi og aðstæður*. Reykjavík: Rannsóknarstofnun uppeldis og menntamála.